

Переломним моментом цього стала Сталінградська битва. «Обороною Сталінграда керував Микита Сергійович Хрущов» – зазначала автор. Тобто, міфологізація реальності та історії, ідеологізація, донесення неправдивої інформації довго ще залишались на палітрах підручників, періодики, художньої літератури, на яких виховували дітей та формували у них світогляд [5, с. 96]. Тему про «ворогів народу» автор також не обминула. Так «С. М. Кірова убили вороги народу. Сергій Миронович був помічник і близький друг Сталіна. Він боровся за радісне життя трудящих і їх дітей» [5, с. 90–91].

Отже, «Буквар» залишався дійсно «першим підручником» для школярів. У ньому знайшло відображення реалії радянського будення. Оскільки автор був сучасником тих подій, то він показав зовнішні та внутрішні його ознаки, зосереджуючи на позитивних рисах. Все ж, теми природи, сім'ї, господарської діяльності теж висвітлювались на палітрах підручника. Перспективою дослідження є вивчення еволюції «Буквара» у другій половині минулого століття.

Список використаних джерел

1. Якість знань учнів Української РСР у другій половині 1940–х – початку 1950–х років // Гілея: науковий вісник. – 2015. – Вип.101. – С.93–96.
2. Реалізація освітньої політики в УРСР у II половині 1940–х – I половині 1980–х років: історіографія питання // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. – К.: «Видавництво «Гілея», 2016. – Вип.106 (3). – С.79–86.
3. Лаврут О. О. Навчальне забезпечення загальноосвітніх закладів УРСР в другій половині 1940–х рр. / О. О. Лаврут // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: Видавництво «Гілея», 2015. – Вип.102. – С.102–107.
4. Жосан О. Е. Становлення та розвиток радянської шкільної навчальної літератури в Україні (1921–1991 роки): [монографія] / О. Е. Жосан. – Кіровоград: «Ексклюзив–Систем», 2015. – 360 с.
5. Дєполович Л. П. Буквар для першого класу початкової школи. – Київ–Харків: «Радянська школа», 1946. – 97 с.

References

1. Jakist' znan' uchniv Ukraïns'koi' RSR u drugij polovyni 1940–h – pochatku 1950–h rokiv // Gileja: naukovyj visnyk. – 2015. – Vyp.101. – S.93–96.
2. Realizacija osvıtn'oi' polityky v URSR u II polovyni 1940–h – I polovyni 1980–h rokiv: istoriografija pytannja // Gileja: naukovyj visnyk. Zbirnyk naukovyh prac'. – K.: «Vydavnytvo «Gileja», 2016. – Vyp.106 (3). – S.79–86.
3. Lavrut O. O. Navchal'ne zabezpechennja zagal'noosvitnih zakladiv URSR v drugij polovyni 1940–h rr. / O. O. Lavrut // Gileja: naukovyj visnyk. Zbirnyk naukovyh prac' / gol. red. V. M. Vashkevych. – K.: Vydavnytvo «Gileja», 2015. – Vyp.102. – S.102–107.
4. Zhosan O. E. Stanovlennja ta rozvytok radjans'koi' shkil'noi' navchal'noi' literatury v Ukraïni (1921–1991 roky): [monografija] / O. E. Zhosan. – Kirovograd: «Ekskljuzyv–System», 2015. – 360 s.
5. Depolovych L. P. Bukvar dlja pershogo klasu pochatkovoï shkoly. – Kyïv–Harkiv: «Radjans'ka shkola», 1946. – 97 s.

Lavrut O. O., Ph.D., Assoc. Department of History, social and human sciences and their teaching methods Donetsk Regional Institute of Postgraduate Education Assoc. (Ukraine, Slavyansk), lavrut.olga@gmail.com

Echoes of Soviet commonplace in the pages of «Primer» 1946 years edition

Textbooks remained an important element in the education of people. No exception was and ABC for the first grade of elementary school 1946 edition. Its author – L. P. Depolovych – published these books repeatedly. The book consisted of several parts – where children not only learned the elements of capital letters and printed, but – actually read and develop proper speech. There are some substantive content aimed at the development, training and education of students in it. The ideological orientation of the educational process is reflected in the textbook also.

Keywords: the USSR, ideology, students, content, textbook, «Primer», theme.

* * *

УДК 94(477.8)

Ленартович О. Ю.,
доктор історичних наук, професор кафедри нової та новітньої історії України, Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки (Україна, Луцьк), oleg.lenartovich@gmail.com

СПРОБИ УКРАЇНСЬКО–ПОЛЬСЬКОГО ПОРОЗУМІННЯ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Проблемні питання пов'язані із польсько–українськими взаємостосунками в роки Другої світової війни актуальні сьогодні. Не обгрунтоване рішення польського Сейму щодо визнання вбивств польського населення на Волині геноцидом загострило напругу між нашими народами. Сучасна політична ситуація вимагає об'єднати зусилля та змінити акценти. Слід популяризувати факти взаємодопомоги, спроб примирення, шукати компроміс та спільно приймати виважені рішення. Запропонована наукова розвідка присвячена спробам порозуміння між українським (ОУН–УПА) та польським націоналістичним підпіллям (АК) в роки Другої світової війни. Автор намагасться визначити причини, що стали на заваді конструктивного діалогу та наслідки до чого це призвело.

Ключові слова: Польща, Україна, ОУН, Крайовий провід, Армія Крайова.

Поширення націоналістичної та комуністичної ідеології серед населення Західної України, підтримка самостійницьких гасел українцями напередодні війни спонукало польський уряд до проведення радикальних заходів. На Волині ширились пацифікаційні акції, що часто супроводжувались вбивствами місцевого населення. Українців виселяли з прикордонної смуги, почались масові звільнення із поштових служб, установ зв'язку, арешти національно свідомої інтелігенції. У період 1938–1939 рр. головнокомандувачем Війська Польського маршалом Е. Ридз–Смігли і міністром військових справ генералом Т. Каспшицьким було підготовлено плани депортації українського населення з території південно–східних територій в глиб Польщі. Реалізація цих проектів стала неможливою оскільки почалася Друга світова війна. Поразку Польщі українці сприйняли як початок власного державного життя в складі радянської України і намагались усунути поляків від адміністративних посад і політичного життя.

Розгортання репресій, націоналізація та початок колективізації стимулювали антирадянські настрої населення і робили теоретично можливим об'єднання зусиль українського визвольного руху та створеного польського підпілля. Останнє ставило собі за мету відродження незалежності, захист самостійності та неподільності Польської держави у довоєнних кордонах. Реалізація цього завдання покладалась на різноманітні підпільні організації провідну роль серед яких відігравав Союз збройної боротьби Армії Крайової (СЗБ–АК), організації, сформовані у листопаді 1939 р. під керівництвом уряду Польщі в екзилі. На Волині діяла експозитура Головного командування СЗБ–АК під кодовою назвою «Волинь–Схід» яка мала власні розвідувальні осередки в Ковелі, Рівному, Здолбунові, Костополі і Луцьку [1, с. 142–145].

Територіальна структура СЗБ–АК охоплювала області, округи, підокруги, інспекторати, обводи, райони і осередки, що значною мірою співпадало з довоєнним адміністративним поділом [2, с. 173; 3, с. 139–140]. Перші спроби до об'єднання зусиль з українськими націоналістами були зроблені польською стороною в особі так званого Комітету міністрів у справах краю (діяв нелегально і виконував функцію координуючого центру для польського підпілля, керувався вказівками

Лондонського уряду) який на засіданні 28 листопада 1939 р. прийняв резолюцію щодо українського питання. Вона не відображала офіційну позицію еміграційного уряду, а лише була пропозицією в якому напрямку може рухатися переговорний процес. Цей документ був засекреченим і використовувався лише для внутрішнього користування польським підпіллям. Основними тезами для порозуміння мали стати наступні: буде створена українська держава в межах кордонів, узгоджених з польським урядом, яка існуватиме на засадах рівності з Польською Республікою в єдиній федерації, на території цих утворень буде забезпечено широкі культурно-автономні права нацменшинам. Потрапивши на затвердження до прем'єра уряду В. Сікорського, ця інструкція була відхилена, а офіційна позиція озвучена в декларації від 18 грудня 1939 р. Загалом вона проголошувала боротьбу Польщі «за повернення втрачених східних кресів» [4, с. 101; 5, с. 34].

Командуванням АК була розроблена тактика визвольної боротьби. Вона передбачала три етапи, залежно від ситуації на фронтах і у самій окупованій країні, а саме: підпільна боротьба, період перед повстанням та загальне повстання. Найбільші організаційні зусилля були спрямовані на підготовку сил та засобів до збройного повстання. Цій меті підпорядковувалися основні форми роботи. Повстання мало не лише визволити країну, але й забезпечити її територіальну неподільність (очевидно малась на увазі військова допомога Англії та Франції адже малочисельне і погано організоване польське підпілля не могло самотужки забезпечити перемогу в боротьбі проти Німеччини та СРСР).

В цей період сподівання польського уряду були пов'язані із Англією та Францією. Радянський Союз вважався таким же окупантом, як і Німеччина, але поразка Франції спонукала до перегляду польсько-радянських відносин.

Ці зміни знайшли відображення в інструкції прем'єр-міністра В. Сікорського, надісланій в липні 1940 р. у Варшаву до генерала С. Ровецького – командувача польським підпіллям. В ній зазначалося, що ставлення до Радянського Союзу повинно визначатися військово-політичною ситуацією в Європі. У разі створення широкої антигітлерівської коаліції слід переглянути власні гасла про ворога польського народу – Росію та відкласти територіальні суперечки з нею. В той же час пропонувалося таємне зближення з українськими націоналістами, але всі заяви та ініціативи пропонувалося залишати без надання будь-яких політичних гарантій. Визначалося, що лише уряд має право приймати рішення щодо українського питання [6, с. 226].

Таким чином, польське підпілля було позбавлене можливості проявляти ініціативу під час переговорів з українськими самостійницькими організаціями. Небажання визнати право на самовизначення населення і категоричне заперечення входження Галичини та Волині до складу незалежної Української держави у майбутньому стали основною причиною ухилення від переговорного процесу з боку ОУН та еміграційних політичних інституцій.

В українській політичній думці «польське питання» розглядалося з точки зору ставлення польської сторони до створення Української держави та

приналежності до неї західних земель; припинення польсько-українського протистояння та нормалізації взаємин; створення спільного фронту двох народів у боротьбі проти окупантів – Німеччини та СРСР. Домінуючою виявилась позиція ОУН-б сформульована на Другому надзвичайному Великому зборі у Кракові: «ОУН поборює акцію тих польських угруповань, що змагаються за відновлення польської окупації українських земель. Ліквідація антиукраїнських акцій з боку поляків є передумовою нормування взаємин між українською і польською націями» [7, с. 32–40].

Важливу роль у налагодженні українсько-польських взаємостосунків відіграв митрополит Української греко-католицької церкви А. Шептицький. Він неодноразово звертався до вірних з проханням припинити насильства і виступав в ролі посередника під час підготовки та проведення переговорів. Відомо, що весною і літом 1940 р. у присутності А. Шептицького і представника Союзу збройної боротьби В. Пеховської відбулося дві зустрічі, на яких сторони намагалися узгодити власні позиції, обговорювали питання, як пом'якшити гостроту українсько-польських взаємин [8, с. 238].

У власних спогадах З. Матла підкреслював, що митрополит відстоював позиції української сторони, хоча й засуджував радикалізм бандерівців. Пропонував об'єднати зусилля перед лицем спільного ворога [9, с. 1454–1455]. Переговори не привели до конкретних результатів. Досягти компромісу заважала непоступлива позиція польської сторони у питаннях статусу Галичини та Волині, а також орієнтація ОУН на допомогу Німеччині у вирішенні українського питання.

Початок німецько-радянської війни докорінно змінив ситуацію. Спроби відродити національну державність Актом 30 червня 1941 р. у Львові та реакція офіційного Берліну на такі дії спонукали ОУН-б до пошуку нових союзників. Відновилися спроби українсько-польського порозуміння. На одній із таких зустрічей між С. Ровецьким та членом ліквідованого німцями українського уряду В. Горбовим в серпні 1941 р. останній заявив, що українські націоналісти ніколи не відмовляться від західноукраїнських земель на користь Польщі. Наголошував на моральній неготовності поляків піти на поступки в цьому питанні та зробив висновок про єдино можливий шлях розв'язання питання – збройну боротьбу [3, с. 38; 10, с. 37].

Після завершення роботи I конференції (вересень 1941 р.) ОУН-б доручила журналісту, колишньому головному редактору газети «Нове село» (1936–1939 рр.) у Львові, одному з мітрингівців Б. Левицькому провести у Варшаві переговори з представниками польських підпільних організацій. Як впливає зі звіту про польсько-українські взаємовідносини, надісланого 11 листопада 1941 р. генералом С. Ровецьким («Грогом») В. Сікорському, офіційний представник бандерівців прибув аби підготувати умови для переговорів, які привели б до вироблення спільної політики щодо німців. Від імені організації Б. Левицький обіцяв вплинути на антипольські настрої українського населення, якщо буде припинена антиукраїнська кампанія. Він запропонував полякам на майбутніх переговорах виходити з того, що Україна повинна стати незалежною, а проблема польсько-українського кордону обговорювалася б після війни [8, с. 240].

Б. Левицький висловив переконання, що Англія буде основним чинником у вирішенні питання відродження польської та української державності та їх територіального розмежування. У зв'язку із цим засуджувалась позиція проводу ОУН-м та керівництва інших українських партій, які орієнтувались на підтримку Німеччини в цьому питанні [11, с. 141–145].

Така позиція української сторони дала можливість С. Ровецькому стверджувати, що єдиною політичною силою, з якою можливе порозуміння на ґрунті «Великої України», є «безкомпромісна незалежна молодь» (бандерівці), які стали на шлях антинімецької боротьби і готові домовлятися з польським урядом [11, с. 145].

Переговорний процес 1941 р. не дав бажаних результатів. Важкий період переходу на антинімецькі позиції потребував нових політичних концепцій, розвитку стратегії та тактики боротьби українського національно-визвольного руху. У квітні 1942 р. відбулась II конференція ОУН-б яка спробувала дати відповіді на ці питання та окреслила політичну позицію організації до німецької окупаційної влади та більшовизму. Озвучена вона була у постанові наступним чином: «Московсько-більшовицькій міжнародній концепції інтернаціоналізму й німецькій концепції т. зв. «нової Європи» ми протиставляємо міжнародну концепцію справедливої національно-політично-господарської перебудови Європи на засаді вільних національних держав під гаслом «Свобода народам і людині» [12, с. 62–63].

Стосовно українсько-польських взаємовідносин позиція ОУН-б лишалася незмінною: лише визнання принципу існування суверенних держав та український статус Галичини, Волині, Холмщини та Підляшшя відкривали перспективу до продовження конструктивного переговорного процесу.

Поновлення контактів відбулось за допомогою митрополита А. Шептицького. Зустрічі відбулися у Львові весною і влітку 1942 р., а також зимою у Варшаві. Найчастіше ОУН-б представляли С. Врецьона, З. Матла, М. Степняк, В. Охрімівич [13, с. 287–292]. В якості попередньої умови українсько-польської співпраці а також її гарантії бандерівці вимагали від лондонського еміграційного уряду публічної заяви про визнання права українців на незалежну державу в межах української етнографічної території. Ця заява повинна бути підтверджена союзниками Польщі.

Серед основних спільних стратегічних завдань на жовтневих переговорах визначалась необхідність спільних дій на антинімецькому фронті. Відзначалось, що питання спільного кордону не повинно ставати на заваді співпраці і може бути вирішене після війни. ОУН-б пропонувала розширити територію Польщі за рахунок німецьких земель, зокрема Сілезії. Основний принцип повоєнного устрою повинен був базуватися на етнічній приналежності територій: чисельна перевага етнічних груп визначатиме межі кордонів країн. Внаслідок непоступливості з обох сторін переговори були перервані, хоча ОУН-б погодилась укласти угоду про військову і пропагандистську співпрацю проти Німеччини та СРСР.

Українсько-польські переговори 1940–1942 рр. зазнали невдачі і тому відбувалась подальша ескалація відносин, з'явилися перші тривожні сигнали про

вбивства мирного населення, наростання збройного протистояння [8, с. 243].

Осередки польських військових формувань існували у вигляді місцевої сільської самооборони і партизанських відділів. Вони слугували опорними пунктами та базою для майбутнього збройного повстання під час якого повинна була відродитись польська державність. Це підтверджується планом підписаним у вересні 1942 р. генералом С. Ровецьким «Гротом». В цьому документі серед головних ворогів визвольного руху – Німеччини та СРСР визначались і українці. Наголошувалося, що боротьба з останніми носитиме безкомпромісний характер, як це було вже у 1918 р. [14, с. 331–334].

Отже, укріплені польські села не могли контролюватися українським самостійницьким рухом та становили для нього загрозу. Створення польської охоронної поліції в райцентрах та поліцейських пляцуків на селі, які використовувалися окупаційною владою для проведення каральних акцій проти українського населення, слугувало розпаленню міжнародної ворожнечі.

Із збільшенням чисельності УПА стала очевидною можливість і необхідність поширити власний вплив на всю територію Волині, не допустити формування польських підрозділів, а отже, конфлікт був неминучим. Відсутність можливості політичних домовленостей та порозуміння з лондонським урядом підказувала ОУН-б єдино можливий, на їхню думку, силовий варіант вирішення проблеми.

В період січня–лютого 1943 р. значно активізувались спроби польського підпілля зі створення військових формувань. Було організовано VIII Волинський округ Батальйонів хлопських, загопи Селянської самооборони. Почали діяти районні інспекторати АК: Ковель («Кузня», «Громада»; Дубно («Домрова»); Рівне («Бровар»); Луцьк («Луна», «Основа»), а також самостійний відділ АК «Став», діяльність якого поширювалася на Сарненський повіт [1, с. 172–173; 15, с. 33].

Фатальну роль у наростанні конфлікту відіграла непоступлива позиція обох сторін, антипольські та антиукраїнські настрої населення, економічна та політична вигідність деполонізації чи деукраїнізації західноукраїнських земель (для всіх зацікавлених сторін), позиція польових командирів (з обох боків), які схилилися до необхідності превентивних ударів та відплатних акцій. Спроби зупинити взаємне знищення хоча і були, але носили епізодичний і нещирий характер. Поступово ситуація вийшла з-під контролю. Вбивства почали носити жорстокий і масовий характер, а основними учасниками та жертвами нападів стало мирне населення.

Напередодні проведення III ВЗ ОУН в липні 1943 р. була поширена відозва проводу до польського населення в якій наголошувалося на необхідності спільної боротьби проти Німеччини та СРСР, а також містились звинувачення у небажанні визнати право українського народу на власну державність. Цей документ з'явився після чергових невдалих переговорів, що відбувались в період 7–10 липня 1943 р. з ініціативи Волинського окружного делегата уряду Польщі. Дослідники С. Туровський та В. Семашко стверджують, що прибулі польські представники Кшиштоф Маркевич («Чорт») –

представник Волинського округу АК, Зигмунд Румель («Поремба») – представник Окружного делегата уряду Польщі і провідник Вітольд Добровольський були вбиті в селі Кустичі під Ковелем [15, с. 58; 16, с. 58].

Мабуть у відповідь, в підпільній польській газеті Крайова політична репрезентація 30 липня 1943 р. надрукувала «Відозву до українського народу». В ній галичани та волиняни звинувачувалися у колабораціонізмі з окупантами, вбивствах поляків. Недвозначно звучав заклик до спільної боротьби проти ворогів під гаслом «За вашу і нашу свободу!». Далі зауважувалося: «Розуміємо і цінуємо прагнення українського народу до створення незалежної України. Однак засвідчуємо, що не відмовимося від східних земель Речі Посполитої. Ці землі повинні нарешті стати територією братського співжиття обох народів». Завершувалася відозва обітницею забути всі завдані кривди, надати широку національно-культурну автономію українцям у відродженій Речі Посполитій [17, с. 55–56; 18, с. 119].

Публікація цього документу підштовхнула керівництво ОУН–6 і УПА до висновку, що порозуміння неможливе. Позиція Лондонського уряду визначалась як імперіалістична, засуджувалися його домовленості з Радянським Союзом, співпраця поляків з окупаційною владою. Разом з тим визнавалася можливість спільної боротьби з польським підпіллям в разі визнання українського статусу за Галичиною та Волинню [12, с. 117–118].

Антипольські акції викликали протест частини бандерівських лідерів. Свідченням цього є позиція мітрингівців, які в 1942 р. вийшли з ОУН–6 і утворили власну політичну організацію незалежницько-соціалістичного характеру – Українську народно-демократичну партію, зв'язану з бульбівцями. Їхня програма засуджувала вбивства польського мирного населення та відстоювала український статус західноукраїнських земель. Пропонувалося припинити погроми, досягти домовленостей з АК та виробити спільну позицію ОУН–6 і командування УПА в цих питаннях. Подальше загострення ситуації звело нанівець ці плани [8, с. 246–247].

В жовтні 1943 р. було опубліковано «Комунікат» ЦП ОУН–6 в якому, не дивлячись на засудження актів взаємних масових вбивств, містились погрози польському населенню проведенням відплатних акцій в разі актів терору по відношенню до українців. Вже в листопаді 1943 р. у відозві політичного керівництва бандерівців до поляків їм пропонувалося залишити українські землі та переселитися за р. Буг [17, с. 363].

В період швидкого наближення Східного фронту з'являється наказ проводу ОУН–Б №1/43 датований 27 жовтня 1943 р., у якому йшлося про категоричну заборону всіх антипольських дій. Його поява свідчить про певну еволюцію у відношенні ОУН–6 до польського питання та спроби припинити кровопролиття, внормувати взаємовідносини. Позитивного результату не вдалося досягнути. Чергова хвиля насильства прокотилась волинськими землями [19, с. 37].

Невдалі спроби порозумітися у 1943 р. призвели до подальшої ескалації польсько-українського конфлікту в 1944 р. січень–березень 1944 р. став часом формування 27 Волинської піхотної дивізії АК. Район її базування

охоплював західну частину Волині, де активно діяла УПА. Тому оперативна необхідність вимагала знищення опорних пунктів та загонів повстанців. Це визначило наступальний характер бойових дій польської дивізії. 16 січня 1944 р. полковник К. Бомбінський видав наказ розпочати наступ на бази УПА, що розміщувалися на схід від Володимира–Волинського в селах Могилъне, Гнійне, на території комплексу Свинарських лісів і на південь від Любомля, а також на території Мосурських лісів. Польських вояків заохочували до жорстокості та помсти. В результаті 150 боїв між АК, відділами самооборони та УПА періоду 1943–1944 рр. під контролем 27-ї дивізії АК опинились 4 райони (за винятком міст): від р. Стохід, а частково і р. Стир на сході до р. Буг на заході, від шосе Луцьк–Володимир–Волинський на півдні до залізничної лінії Ковель–Дорохуськ на півночі [6, с. 271–273].

Успіхи польського руху турбували провід українських націоналістів. Було вирішено відновити переговори, які закінчилися 10 березня 1944 р. підписанням спільного протоколу. Польську делегацію представляли члени Союзу збройної боротьби і делегат польського уряду, а українську – члени ОУН–6, які мали повноваження від командування УПА. Угода передбачала існування самостійних держав, дотримання принципу взаємоповаги, територіальної цілісності, засуджувала українсько-польське протистояння та передбачала вживання заходів для забезпечення мирного співіснування обох народів. Важливе значення мали спроби узгодити тактику та стратегію спільної національно-визвольної боротьби. Основними розбіжностями стало відношення до СРСР. Керівництво АК схилилося до думки, що Польща є союзником Червоної армії (з тактичних міркувань). Командування УПА навпаки вбачало в ній головного ворога. Поширювалася думка, що польському підпіллю притаманна імперіалістична ідеологія, а метою їхньої боротьби є поневолення українського народу в союзі з СРСР. Таким чином, підписаний протокол не відображав настроїв керівництва і не був реалізований у підписанні політичного договору [8, с. 248].

Українсько-польські переговори тривали ще в травні та червні 1944 р. Основним питанням стало досягнення перемир'я між АК та УПА. Передбачалося, що український представник (імовірно Василь Мудрий колишній віце-маршал польського Сейму) прибуде до Лондона на зустріч з польським еміграційним урядом. Цьому рішенню сприяв перегляд ідейно-програмних засад ОУН–6 наприкінці війни, нова геополітична ситуація (вступ Червоної армії в Польщу, встановлення комуністичного режиму та нового радянсько-польського кордону). Та, на жаль, і ця спроба не мала позитивного результату [10, с. 250].

Отже, характер українсько-польських взаємовідносин визначався не лише збройним протистоянням сторін, але і спробами залагодити конфлікт. Підтвердженням цьому є переговорний процес, який з перервами тягнувся від 1939 р. по 1944 р. Деструктивна позиція польського еміграційного уряду, польський шовінізм та український радикалізм привели до популяризації думки про необхідність силового вирішення питання. Важливу роль у поглибленні конфлікту відігравали Німеччина та СРСР, які мали власні геополітичні плани в цьому

регіоні і всіляко заохочували взаємне українсько-польське винищення. Результатом конфлікту стали багатотисячні жертви з обох сторін та послаблення українського та польського визвольного руху.

Список використаних джерел

- Juchniewicz M. Na wschod od Bugu. – Warszawa, 1985.
- Піскунович Г. Польське підпілля на південно-східних кресах Другої Речі посполитої у 1939–1945 рр. // Україна–Польща: важкі питання. Матеріали II міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини в 1918–1947 роках». – Варшава, 22–24 травня 1997. Т.1–2. – Варшава, 1998.
- Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів. – Т.2 / Микола Сивіцький, переклад С. Петренка. – К., 2005.
- Torzecki R. Polacy I ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny Światowej na terenie II Rzeczypospolitej. – Warszawa, 1993.
- Kwiatkowski M. Rząd I Rada Narodowa R. P. w świetle faktów I dokumentów od września 1939 do lutego 1942. – Londyn, 1942.
- Ілюшин І. Бойові дії ОУН і УПА на антипольському фронті // Організація українських націоналістів і українська повстанська армія. – К., 2005.
- Центральний державний архів Вищих органів влади та управління України. – Ф.–3833. – Оп.1. – Спр.61.
- Трохимович В. Українська політична думка в Західній Україні щодо польської проблеми в роки Другої світової війни // Україна–Польща: важкі питання. Матеріали II міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини під час Другої світової війни». – Варшава, 8–10 жовтня 1998. Т.4. – Варшава, 1999.
- Матла З. Митрополит Шептицький і українське підпілля // Визвольний шлях. – Лондон, 1984. – Ч.12.
- Гридень В. Чи можна було уникнути проливу крові з поляками (1939–1945)? // Вісті комбатанта. – 1991. – №2.
- Armia Krajowa w dokumentach. 1939–1945. T.1. – Wrocław, 1990.
- ОУН в світлі постанов Великих зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955. – Видання ЗЧ ОУН. – Мюнхен, 1955.
- Терещук П. Нариси з найновішої історії // Визвольний шлях. – Лондон, 1984. – №12.
- Armia Krajowa w dokumentach. 1939–1945. T.2: Czerwiec 1941 – kwiecień 1943. – London, 1973.
- Turowski J. Walki 27 Wolskiej Dywizji AK. – Warszawa, 1990.
- Turowski J. Siemaszko W. Zbrodnie nacjonalistów ukraińskich dokonane na ludności polskiej na Wołyniu 1939–1945. – Warszawa, 1990.
- Armia Krajowa w dokumentach. 1939–1945. T.3: Kwiecień 1943 – lipiec 1944. – London, 1976.
- Партач Ч. Українська проблема у політиці польського еміграційного уряду і польського підпілля в 1939–1945 рр. // Україна–Польща: важкі питання. Матеріали II міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини під час Другої світової війни». – Варшава, 8–10 жовтня 1998. Т.4. – Варшава, 1999.
- Філяр В. Хронологія подій на Волині в 1939–1944 рр. // Україна–Польща: важкі питання. Матеріали II міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини під час Другої світової війни». – Луцьк, 27–29 квітня 1999. Т.5. – Варшава, 2001.

References

- Juchniewicz M. Na wschod od Bugu. – Warszawa, 1985.
- Piskunovich H. Polskie podziemie na południowo-wschodnich kresach Druhoj Ręchi pospolitoj u 1939–1945 rr. // Ukraina–Polszcha: wazhki pytania. Materialy II mizhnarodnoho seminaru istorykiv «Ukrainsko–polski vidnosyny v 1918–1947 rokakh». – Varshava, 22–24 travnia 1997. T.1–2. – Varshava, 1998.
- Syvitskyi M. Istoriia polsko–ukrainskykh konfliktiv. – T.2 / Mykola Syvitskyi, pereklad Ye. Petrenka. – K., 2005.
- Torzecki R. Polacy I ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny Światowej na terenie II Rzeczypospolitej. – Warszawa, 1993.
- Kwiatkowski M. Rząd I Rada Narodowa R. P. w świetle faktów I dokumentów od września 1939 do lutego 1942. – Londyn, 1942.
- Iliushyn I. Boiowi dii OUN i UPA na antypolskomu frontie // Orhanizatsiia ukrainskykh natsionalistiv i ukrainska povstanska armiia. – K., 2005.
- Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv Vyschkykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. F.–3833. – Op.1. – Spr.61.

- Trokhymovych V. Ukrainska politychna dumka v Zakhidnii Ukraini shchodo polskoi problemy v roky Druhoi svitovoi viiny // Ukraina–Polszcha: wazhki pytania. Materialy II mizhnarodnoho seminaru istorykiv «Ukrainsko–polski vidnosyny pid chas Druhoi svitovoi viiny». – Varshava, 8–10 zhovtnia 1998. T.4. – Varshava, 1999.
- Matla Z. Mytropolyt Sheptytskyi i ukrainske pidpillia // Vyzvolnyi shliakh. – London, 1984. – Ch.12.
- Hryden V. Chy mozha bulo unyknyty prolyvu krovi z poliakamy (1939–1945)? // Visti kombatanta. – 1991. – №2.
- Armia Krajowa w dokumentach. 1939–1945. T.1. – Wrocław, 1990.
- OUN v svitli postanov Velykykh zboriv, Konferentsii ta inshykh dokumentiv z borotby 1929–1955. – Vydannia ZCh OUN. – Miunkhen, 1955.
- Tereshchuk P. Narysy z nainovishoi istorii // Vyzvolnyi shliakh. – Varshava, 1984. – №12.
- Armia Krajowa w dokumentach. 1939–1945. T.2: Czerwiec 1941 – kwiecień 1943. – London, 1973.
- Turowski J. Walki 27 Wolskiej Dywizji AK. – Warszawa, 1990.
- Turowski J. Siemaszko W. Zbrodnie nacjonalistów ukraińskich dokonane na ludności polskiej na Wołyniu 1939–1945. – Warszawa, 1990.
- Armia Krajowa w dokumentach. 1939–1945. T.3: Kwiecień 1943 – lipiec 1944. – London, 1976.
- Partach Ch. Ukrainska problema u politytsi polskoho emihratsiinoho uriadu i polskoho pidpillia v 1939–1945 rr. // Ukraina–Polszcha: wazhki pytania. Materialy II mizhnarodnoho seminaru istorykiv «Ukrainsko–polski vidnosyny pid chas Druhoi svitovoi viiny». – Varshava, 8–10 zhovtnia 1998. T.4. – Varshava, 1999.
- Filiar V. Khronolohiia podii na Volyni v 1939–1944 rr. // Ukraina–Polszcha: wazhki pytania. Materialy II mizhnarodnoho seminaru istorykiv «Ukrainsko–polski vidnosyny pid chas Druhoi svitovoi viiny». – Lutsk, 27–29 kvitnia 1999. T.5. – Varshava, 2001.

Lenartovych O. Y., historically Doctor of Sciences, professor of the department of modern and contemporary history of Ukraine National University of East European Lesia Ukrainka (Ukraine, Lutsk), oleg.lenartovich@gmail.com

Attempts Ukrainian–Polish agreement during the Second World War

Problematic issues related to the Polish–Ukrainian relationship during the Second World War valid today. Not informed decision on recognition of the Polish Sejm about murders Polish population in Volhynia genocide exacerbated tensions between the two nations. The current political situation requires unite efforts and change accents. It should promote mutual evidence, attempts conciliation, compromise and cooperation to make informed decisions. The proposed scientific exploration dedicated to understanding between Ukrainian attempts (UPA) and Polish nationalist underground (AK) during the Second World War. The author tries to identify the reasons that prevented the constructive dialogue and the consequences of what it led to.

Keywords: Poland, Ukraine, the OUN leadership Regional, National Army.

* * *

УДК 94(477)«1953/1964»:378

Лук'яненко О. В.,
кандидат історичних наук, ст. викладач,
Полтавський національний педагогічний
університет ім. В. Г. Короленка
(Україна, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

«КАРИКАТУРНІ ВІЙНИ» В ОСВІТЯНСЬКІЙ ПРЕСІ УРСР ДОБИ «ВІДЛИГИ» (1953–1964 РОКИ) (Ч.4)

Глюструються акценти, що їх розставляла для освітян УРСР профільна преса періоду десталінізації (1953–1964 рр.) у сфері міжнародної політики крізь специфічну форму впливу на свідомість – карикатури. Застосування методу контент-аналізу дозволило проілюструвати тлумачення викладачами та студентами вищів світового порядку та оцінки подій на міжнародній арені; виявити змістову участі освітян у «холодній війні». Розвідка написана у межах науково-дослідної роботи кафедри культурології ПНПУ імені В. Г. Короленка «Регіональні виміри повсякденної культури України XVIII–XX століть».

Ключові слова: повсякдення, міжнародна політика, карикатура, вища педагогічна школа, десталінізація.